

POLITIET
KRIPOS

MINDREÅRIGE ANMELDT FOR VOLDTEKT I 2016

Forord	5
Sammendrag.....	7
Hovedfunn.....	9
Kapittel 1 – Innledning.....	11
1.1 Bakgrunn og formål	11
1.2 Omfang og definisjoner.....	12
1.2.1 <i>Utvikling i seksuallovbruddsaker der den anmeldte var under 18 år på gjerningstidspunktet.....</i>	<i>12</i>
1.2.2 <i>Utvikling i saker kodet som voldtekt og seksuell omgang med barn under 14 år, der den anmeldte var mindreårig.....</i>	<i>14</i>
Kapittel 2 – Metode	15
2.1 Kilder.....	15
2.2 Om utvalget.....	15
2.3 Fordeling av saker etter voldtektsbestemmelsene i straffeloven av henholdsvis 1902 og 2005	16
2.4 Kategorisering av voldtektssaker	17
2.4.1 <i>Nye voldtektskategorier .....</i>	<i>17</i>
2.5 Risikofaktorer	18
Kapittel 3 – Fordeling i voldtektskategorier.....	19
Kapittel 4 – De anmeldte ungdommene	23
4.1 Utvalg på 225 ungdommer anmeldt for voldtekt i 2016.....	23
4.1.1 <i>Kjønn.....</i>	<i>23</i>
4.1.2 <i>Alder på gjerningstidspunktet.....</i>	<i>23</i>
4.1.3 <i>Fødeland.....</i>	<i>24</i>
Kapittel 5 – De anmeldte – historikk og risiko for tilbakefall	25
5.1 Antall fornærmede.....	26
5.2 Variasjon i seksuelt skadelig atferd	26
5.3 Utsatt for seksuallovbrudd.....	27
5.4 Tidligere utsatt for vold i familien.....	27

5.5	Variert kriminalitetsutøvelse og første anmeldelse før fylte 16 år.....	28
5.6	Tilbakefall til nye seksuallovbrudd blant unge seksuallovbrytere	29
5.7	Aldersforskjell mellom den anmeldte og de fornærmede.....	30

Kapittel 6 – Strafferettslig behandling av mindreårige anmeldt for voldtekt..... 33

6.1	Spesielle regler for politiets behandling av voldtektssaker hvor den anmeldte er mindreårig.....	33
6.1.1	<i>Avhør av mindreårige som er anmeldt for voldtekt.....</i>	33
6.1.2	<i>Barn under 15 år som er anmeldt for voldtekt.....</i>	34
6.1.3	<i>DNA i voldtektssaker med unge gjerningspersoner .....</i>	35
6.1.4	<i>Regler for DNA-registrering av mindreårige gjerningspersoner i voldtektssaker.....</i>	35
6.2	Det strafferettslige utfallet av saker i rapportens utvalg.....	36
6.2.1	<i>Avgjort ved dom.....</i>	36
6.2.2	<i>Avgjort ved henleggelse per 20. februar 2017.....</i>	37
6.3	Politiets samarbeid med andre etater	38
6.3.1	<i>Barnevernstjenesten.....</i>	38
6.3.2	<i>Behandlingstilbud til unge som har utvist skadelig seksuell atferd.....</i>	39

Referanser..... 41

FORORD

Antall voldtektsanmeldelser hvor den anmeldte er mindreårig øker. En betydelig andel av de unge er anmeldt av flere fornærmede. Denne utviklingen tar Kripos alvorlig. Voldtekt kan, uavhengig av gjerningspersonens alder, gi omfattende helseskader og varig belastning for den som blir utsatt.

Forebygging er en primærstrategi for politiet, og barn og unge som begår gjentatt kriminalitet skal gis særskilt prioritet. Gjennom tidlig innsats har politiet og samarbeidende aktører muligheter for å endre en uheldig utvikling. Dette gjelder ikke minst innenfor seksuallovbrudd.

De siste årene har en rekke tiltak blitt iverksatt for å bedre rettssystemets behandling av barn og unge som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Et bedre apparat også rundt de mindreårige som anmeldes for seksuallovbrudd, kunne hatt en forebyggende effekt. Tilsvarende vil også kunne gjelde der mindreårige mistenkes for annen alvorlig kriminalitet. Rapporten illustrerer på denne måten en utfordring som krever en bredere tilnærming.

Forebygging krever kunnskap. Med denne rapporten bidrar Kripos til at politiet og andre relevante aktører får et bedre beslutningsgrunnlag, ikke bare i etterforskning av straffesaker, men også med utviklingen av forebyggende tiltak.

Kripos, august 2017

Ketil Haukaas
sjef for Kripos

Rapporten viser at en betydelig andel av de mindreårige som ble anmeldt for voldtekt i 2016, utviser en bekymringsfull atferd hva gjelder seksuallovbrudd og utøvelse av annen kriminalitet. Den viser også at de unge anmeldte selv kan ha vært utsatt for seksuallovbrudd eller vold i familien. De anmeldte er en sammensatt gruppe, med ulike behov for tiltak, og det er viktig å identifisere de barna og ungdommene som har størst behov for hjelp.

Et økt barneperspektiv under etterforskningen av mindreårige i voldtektssaker vil kunne bidra til å forebygge nye seksuelle overgrep blant personer i denne gruppen. Seksuelt skadelig atferd hos barn og unge bør være en sentral del av politiets forebyggende arbeid blant unge.

SAMMENDRAG

Antall voldtektsanmeldelser med mindreårige gjerningspersoner øker. Eksempelvis var det i 2016 60 % flere mindreårige som ble anmeldt for voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år, enn det årlige gjennomsnittet i perioden 2012–2015. Det kan være flere årsaker til det økte antall anmeldelser. En mulighet kan være at økningen ikke gjenspeiler noen reell økning i antall seksuelle overgrep, men heller en tendens til at man i dag er mer tilbøyelig til å anmelde slike forhold som et resultat av at temaet har fått stor oppmerksomhet i samfunnet. En annen årsak kan være at det faktisk er flere mindreårige enn tidligere som begår seksuelle overgrep, og at bruk av internett setter disse i stand til å nå mange fornærmede.

Rapporten omhandler et utvalg på 225 mindreårige anmeldte i 2016. Langt de fleste er gutter, kun fire jenter er representert i utvalget. Aldersmessig var over 30 % under 15 år, og dermed under den strafferettslige lavalder. I de fleste sakene var den anmeldte ungdommen jevn gammel med fornærmede, men vi ser også en andel der den anmeldte ungdommen er anmeldt for å ha voldtatt et barn som er flere år yngre enn seg selv.

Graden av tvang og trusler brukt i forbindelse med de anmeldte voldtektene varierer. Handlingsforløp som før ble ansett som seksuell omgang med barn under 14 år, er nå ansett som voldtekt i den nye straffeloven som trådte i kraft 1. oktober 2015. Økningen i antall voldtektsanmeldelser tilsier dermed *ikke* at det nødvendigvis er en økning i antall mindreårige som har brukt tvang eller trusler for å oppnå den seksuelle omgangen.

Et sentralt tema i rapporten er tilbakefall; risikoen for at den unge kan begå nye seksuallovbrudd. For å kunne beskrive noe av variasjonen av risiko og hjelpebehov i gruppen av anmeldte, har vi målt forekomsten av et utvalg risikofaktorer som kan dokumenteres i politiets registre. Funnene tyder på at en betydelig minoritet av de anmeldte har en opphopning av variabler knyttet til risiko for tilbakefall, eller slår ut på særskilt viktige risikofaktorer, for eksempel det å være anmeldt for seksuallovbrudd mot flere fornærmede (20 %). Funnene tyder på at man blant unge som anmeldes for voldtekt, vil finne en undergruppe med risiko for å begå nye seksuallovbrudd. Disse bør fanges opp og få tilbud om hjelp.

Forskningen og teoriene rundt årsaker til at unge begår seksuallovbrudd, fremhever et samspill mellom flere mulige årsaksfaktorer og beskriver de unge som en uensartet gruppe, der ulike årsaksfaktorer har ulik betydning for ulike undergrupper. Langt de færreste som utsettes for vold, omsorgssvikt eller seksuelle overgrep, ender selv opp med å begå overgrep. Man har imidlertid funnet støtte i forskningen for at det å selv bli utsatt for vold eller seksuallovbrudd, i samspill med andre forhold kan utgjøre en forhøyet risiko for å begå seksuelle overgrep selv. I vårt utvalg fant vi at 14 % av ungdommene er registrert som fornærmet i seksuallovbruddsak eller som utsatt for eller vitne til vold utøvet av forelder eller steforelder. Dette er et relativt høyt tall, tatt i betraktning sannsynligheten for at det her også foreligger mørketall. Ved gjennomgangen av anmeldelser og registreringer i politiets operative system (PO) ser vi også at en stor andel av barna har hatt kontakt med politiet, for eksempel ved at de har rømt fra sitt

eget hjem eller fra ulike institusjoner. Mye tilsier altså at det er en undergruppe blant de anmeldte som selv lever under problematiske familieforhold og/eller har opplevd overgrep.

De siste årene er det utviklet lovverk, institusjoner og kompetanse som skal bidra til at barn som er blitt *utsatt* for seksuelle overgrep, skal ivaretas. Barna skal slippe å møte i retten, og de skal avhøres i tilrettelagte avhør på et av de elleve barnehusene. Avhørene skal foretas av personer med spesialkompetanse, og barna skal følges opp i etterkant av avhøret. Et spørsmål er om ikke også barn som er *anmeldt* for voldtekt, bør håndteres på tilsvarende måte og av personer som ivaretar det barnefaglige perspektivet i sakene. Dette vil gjøre offentlige instanser i bedre stand til å avdekke hjelpebehov hos de barna som lever under problematiske familieforhold eller selv har opplevd vold eller overgrep. Et bedre barnefaglig perspektiv under etterforskningen av barn mistenkt for voldtekt vil også kunne bidra til å forebygge nye seksuelle overgrep. Seksuelt skadelig atferd hos barn og unge bør være en sentral del av politiets forebyggende arbeid blant unge.

Rapporten ferdigstilles på et tidspunkt hvor en knapp tredjedel av de anmeldte sakene i utvalget fremdeles er under etterforskning. Når vi undersøker i hvilken grad sakene er avgjort, ser vi at over 60 % av sakene i utvalget per medio februar er avgjort ved henleggelse. Av disse henlagte sakene er 61 % henlagt på grunn av bevisets stilling, mens 33 % av de henlagte sakene er henlagt på grunn av at den anmeldte ungdommen er under den strafferettslige lavalder på 15 år. Selv om en betydelig andel av voldtektsanmeldelser mot mindreårige henlegges, fører imidlertid også etterforskningen i noen saker til at påtalemyndigheten tar ut tiltale for voldtekt. Generelt har myndighetene i flere tiår arbeidet med utvikling av straffereaksjoner for å unngå at mindreårige settes i fengsel. Disse nye straffereaksjonene blir også brukt i voldtektssaker.

Hvert år henlegger politiet en betydelig mengde voldtektssaker der den anmeldte er mindreårig. Noen av disse blir sendt tilbake til barnevernstjenesten for videre oppfølging. Det er imidlertid uvisst i hvilken grad disse sakene faktisk blir fulgt opp av barnevernstjenesten. Manglende nasjonale retningslinjer for samarbeid mellom politiet og barnevernstjenesten fører høyst sannsynlig til en ulik praksis i de enkelte sakene. Grad og type oppfølging kan derfor være tilfeldig, avhengig av hvilken praksis den lokale barnevernstjeneste har, og hvilket samarbeid det er mellom den lokale barneverntjeneste og det lokale politiet. Det er å håpe at nye nasjonale retningslinjer for samarbeid mellom barnevernstjenesten og politiet vil bedre disse forholdene.

HOVEDFUNN

- Sammenliknet med 2015 ble det i 2016 anmeldt 56 % flere mindreårige gjerningspersoner for seksuallovbrudd¹ i Norge. Dette utgjør en økning på over 300 personer.²
- I 2016 var det på landsbasis 60 % flere mindreårige som ble anmeldt for voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år, enn det årlige gjennomsnittet i perioden 2012–2015. Dette utgjør en økning på 144 flere anmeldte mindreårige enn gjennomsnittet i perioden 2012–2015.
- De unge som er anmeldt for voldtekt mot betydelig yngre barn, synes oftere å begå overgrep mot gutter og/eller familiemedlemmer, og begår i mindre grad annen, ikke-seksuell kriminalitet. De unge som er anmeldt for voldtekt mot jevnaldrende, begår oftere overgrep mot jenter de ikke er i familie med, og begår i større grad også ikke-seksuell kriminalitet.
- Per medio februar var 61 % av sakene henlagt. Av disse var over halvparten henlagt på grunn av bevisets stilling, og over en tredjedel var henlagt fordi den anmeldte var under 15 år på gjerningstidspunktet.

Følgende hovedfunn er basert på et utvalg av 225 voldtektsanmeldelser i 2016, der den anmeldte var under 18 år på gjerningstidspunktet:

- I 31 % av sakene var den anmeldte under 15 år på gjerningstidspunktet.
- 1 av 5 av de unge i rapportens saksutvalg, er også registrert som mistenkt, siktet eller domfelt for seksuallovbrudd mot minst én fornærmet til.
- 14 % av de anmeldte er selv registrert som fornærmede enten i seksuallovbruddsak eller i sak som gjelder vold utøvet av forelder eller steforelder, eller som vitne til slik vold.

1 Med seksuallovbrudd mener vi her overtredelse av bestemmelser i straffeloven 2005, kapittel 26.

2 Tallene for hvert år omfatter kun unike personer, men samme person kan være registrert flere ganger i ulike år.

1

INNLEDNING

1.1 Bakgrunn og formål

Kripos har over flere år påvist at barn og unge utgjør en betydelig andel av de som er anmeldt for voldtekter. Dette er redegjort for i voldtektsrapportene for 2010–2016, og vi så det også i rapporten ”Seksuelle overgrep mot barn under 14 år” som Kripos ga ut i 2016, og hvor de unge overgrepsdømte skilte seg ut som den største aldersgruppen. Situasjonen er bekymringsverdig, all den tid forskning indikerer at seksuelle overgrep begått av en mindreårig kan være like skadelig som overgrep begått av en voksen.³

I gjennomgåelsen av anmeldte voldtektssaker fra 2016 hvor den anmeldte personen er under 18 år, har vi søkt å finne ut mer om disse personene og omstendighetene rundt de anmeldte voldtektene. Vi har også sett på det strafferettslige utfallet i sakene og ulike straffereaksjoner som er utviklet for mindreårige. Rapporten tar også for seg i hvilken grad disse unge anmeldte blir fulgt opp av ulike instanser.

En av risikovariablene for å begå nye seksuallovbrudd er nettopp ung alder ved første seksuelle overgrep.⁴ Blant unge som begår seksuallovbrudd, finner man også flere som selv er blitt utsatt for vold, omsorgssvikt

eller seksuelle overgrep.⁵ Disse kan ha behov for oppfølging uavhengig av om de utgjør en risiko for andre eller ikke.

Politiet skal styrke det forebyggende arbeidet overfor barn og unge som begår gjentatt kriminalitet. Kripos ønsker å bidra til økt kunnskap om mindreårige som begår seksuelle overgrep, for dermed å bidra til det forebyggende arbeidet innenfor seksuallovbrudd.

Rapportens formål er å gi et beslutningsgrunnlag som kan bidra til tiltak som kan forebygge at barn og unge begår gjentatte overgrep, samt hjelpe barn og unge som er i ferd med å utvikle skadelig seksuell atferd.

Rapporten består av seks kapitler. I kapittel 3 presenteres de anmeldte voldtektene fordelt i definerte voldtektskategorier. Kapittel 4 omhandler demografiske variabler knyttet til den anmeldte ungdommen. I kapittel 5 har vi sett nærmere på de anmeldtes straffehistorikk og hvorvidt de selv er blitt utsatt for vold og overgrep. Kapitlet omhandler også variabler knyttet til risiko for nye seksuallovbrudd, og ser nærmere på betydningen av aldersforskjellen mellom anmeldte og fornærmede. Kapittel 6 omhandler det rettslige utfallet av sakene per medio februar 2017. Her tar vi også for oss strafferettspleien rundt mindreårige som er anmeldt for alvorlige seksuallovbrudd.

3 Kjellgren. 2009. *Adolescent sexual offending. Prevalence, risk factors and outcome*. Lund University. Kjellgren viser her til Cyr, Wright, McDuff og Perron, 2002, i tillegg til Kilpatrick, Ruggiero, Acierno, Saunders, Resnick og Best, 2003.

4 Singh, Fazel, Gueorguieva og Buchanan. 2012.

5 Seto og Lalumiere. 2010.

1.2 Omfang og definisjoner

Det reelle omfanget av unge personer som begår voldtekt eller andre alvorlige seksuallovbrudd, er usikkert.⁶ I en rapport fra 2011 om unge overgripere, vises det eksempelvis til at estimater for andelen seksuelle overgrep begått av barn og ungdom i internasjonale oversiktsstudier varierer fra 10 % til 50 %.⁷ I en undersøkelse om norsk ungdoms seksualitet viste det seg at 41 % av jentene som rapporterte om overgrep før fylte 18 år, oppga at overgriper hadde vært mellom 15 og 19 år.⁸ Samlet sett fremgår det av internasjonale og nasjonale undersøkelser at en betydelig andel av seksuallovbrudd begås av unge gjerningspersoner.

Med begrepet seksuallovbrudd mener vi i denne rapporten overtredelse av bestemmelsene i kapittel 26 i straffeloven 2005.

1.2.1 Utvikling i seksuallovbruddsaker der den anmeldte var under 18 år på gjerningstidspunktet

I mars 2017 rapporterte Statistisk sentralbyrå om et rekordhøyt antall anmeldelser av seksuallovbrudd i 2016, hele 48 % sammenlignet med 2014. Samlet utgjør dette 1,4 anmeldte seksuallovbrudd per 1000 innbyggere i fjor, det klart høyeste nivået noen gang registrert med denne typen statistikk.⁹

Vi har undersøkt utviklingen for seksuallovbrudd med mindreårig gjerningsperson.¹⁰ Figur 1 viser at antallet registrerte seksuallovbruddsaker der den anmeldte var

mindreårig mer enn doblet seg fra 2012 til 2016. Figur 2 viser at over 300 flere mindreårige gjerningspersoner ble registrert i 2016 enn i 2015, en økning på 56 %. Dette gjenspeiler det vi ser i figur 1.

En nærmere analyse av den markante økningen i antall anmeldelser i 2016 viser ikke bare en økning i saker som gjelder voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år. Blant annet vises en betydelig økning i antall brudd på straffeloven § 311 om oppbevaring og fremstilling av overgrepsmateriale hentet over internett.

Det kan være flere årsaker til det økte antallet anmeldelser. En mulighet kan være at økningen ikke gjenspeiler noen reell økning i antall seksuelle overgrep, men heller en tendens til at man i dag er mer tilbøyelig til å anmelde slike forhold som et resultat av at temaet har fått stor oppmerksomhet i samfunnet. Men den kan også være et resultat av at det faktisk er flere mindreårige enn tidligere som begår seksuelle overgrep.

I figurene 1–4 ser vi at forholdet mellom antall saker og antall anmeldte varierer fra år til år. Dette skyldes både at det i noen saker er registrert flere gjerningspersoner, og at en og samme person kan være anmeldt i flere saker. Variasjonen mellom disse to omstendighetene vil avgjøre om det er flest saker eller anmeldte i det enkelte år.

6 Usikkerheten skyldes blant annet at man i ulike forekomstundersøkelser måler forekomst av hendelser med ulik alvorlighetsgrad. Se blant annet Anja Emilie Kruses artikkel "Hvor mange er for mange?" i Morgenbladet nr. 45, 2016.

7 Kruse. 2011.

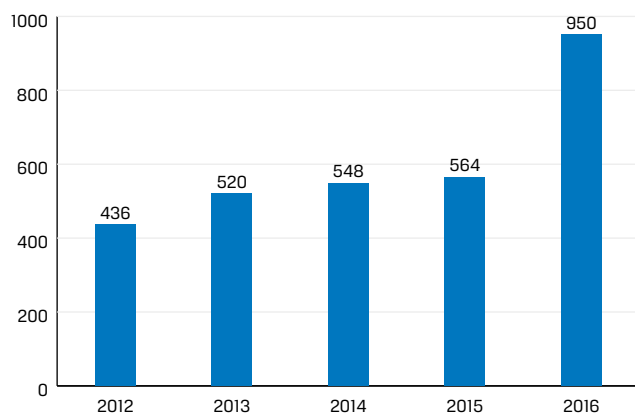
8 Mossige. 2007.

9 <https://ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudda/aar/2017-03-06#content>

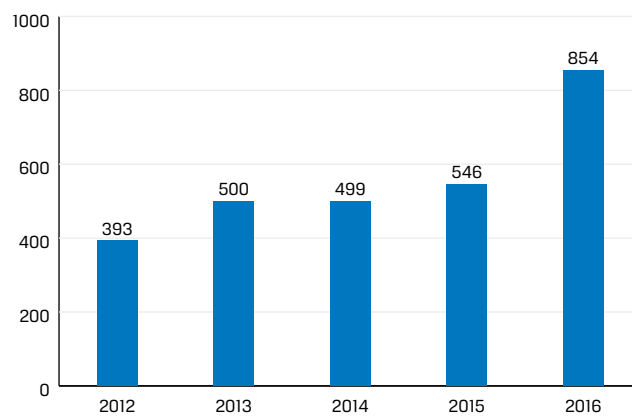
10 Uttrekket for figurene 1–4 er foretatt i Strasak 8. mars 2017.

Figur 1: Antall seksuallovbruddsaker i perioden 2012–2016 der anmeldte var under 18 år på gjerningstidspunktet. N=3018

Figur 2: Antall registrerte personer anmeldt for å ha begått seksuallovbrudd som mindreårige i perioden 2012–2016. N=2792

1.2.2 Utvikling i saker kodet som voldtekt og seksuell omgang med barn under 14 år, der den anmeldte var mindreårig

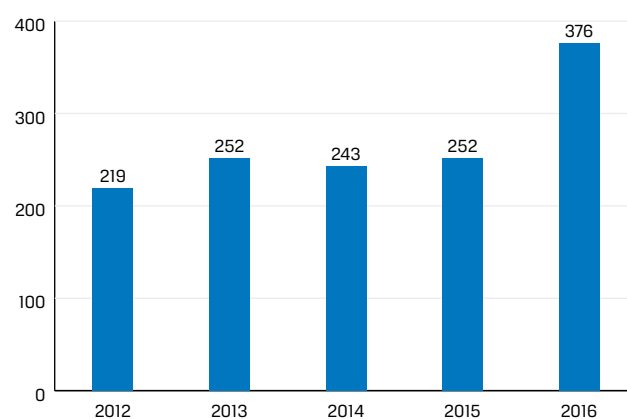
I voldtektsbestemmelsen i ny straffelov, som trådte i kraft 1. oktober 2015, er gjerninger som før falt inn under bestemmelsen om seksuell omgang med barn under 14 år, nå å anse som voldtekt.¹¹ For lettere å kunne se utviklingen i antall registrerte anmeldelser som gjelder disse to bestemmelsene, har vi derfor valgt å slå sammen straffesakskodene som gjelder disse straffebestemmelsene. Det er imidlertid viktig å understreke at en sammenslåing av saker gjeldende seksuell omgang med barn under 14 år og voldtekt, ikke er tilstrekkelig for å beskrive alle tilfellene som rammes av den nye bestemmelsen etter den nye straffeloven. I dette ligger at den nye bestemmelsen også er utvidet til å omfatte handlinger som straffeloven refererer til som: "kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år."¹² I forarbeidene til loven fremgår det at disse omfatter "de mest alvorlige handlingene, hvor det kan være vanskelig å trekke grensen mellom seksuell handling og omgang. Dette vil først og fremst omfatte berøring av nakne kjønnsorganer."¹³

Omfanget av saker som gjelder kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år er uvisst, da det i politiets straffesaksregister ikke finnes en egen straffesaks-kode for denne bestemmelsen.

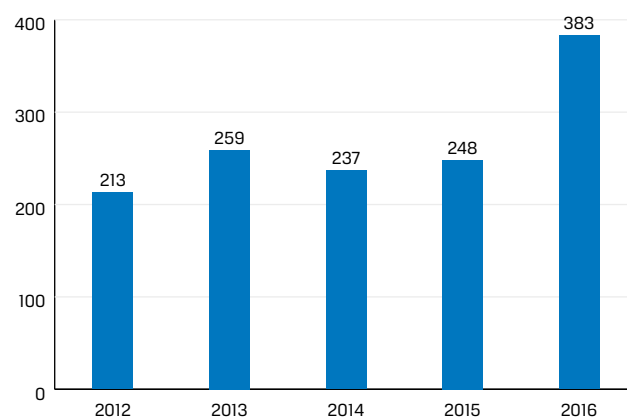
Figur 3 viser at det ble inngitt 49 % (124 saker) flere anmeldelser av voldtekt og seksuell omgang med barn under 14 år i 2016 enn i 2015. Økningen i antall anmeldte mindreårige for denne sakstypen var i samme periode på 54 % (135 personer). I 2016 var det med andre ord 60 % flere mindreårige som ble anmeldt for

voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år, enn det årlige gjennomsnittet i perioden 2012–2015, en økning på 144 flere anmeldte mindreårige.¹⁴

Figur 3: Antall saker registrert i perioden 2012–2016 som voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år, der registrert gjerningsperson var under 18 år på gjerningstidspunktet. N=1342

Figur 4: Antall personer under 18 år anmeldt i perioden 2012–2016 for voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år. N=1340

11 Straffeloven kapittel 26.

12 Straffeloven § 299 bokstav c. Se også HR-2017-1283-A.

13 Ot.prp. nr. 22 (2008–2009), s. 442.

14 Her må det understrekes at tallene for hvert år omfatter kun unike personer, men samme person kan være registrert flere ganger i ulike år.

2

METODE

Dette kapitlet omhandler informasjonsgrunnlaget for rapporten, herunder kilder og utvalget av anmeldelser.

2.1 Kilder

Informasjonsgrunnlaget for rapporten er hentet fra politiets registre, nasjonal og internasjonal forskning samt juridiske kilder som omhandler behandlingen av straffesaker hvor den anmeldte er under 18 år.

Politiets registre

Informasjonen om sakene er hentet fra politiets straffesakssystem Strasak, og bygger på kodingen i det enkelte politidistrikt, noe som åpner for feilkilder. Strasak er heller ikke bygget for statistiske formål, noe som gir utfordringer når en skal forsøke å redegjøre for utviklingen på ulike kriminalitetsområder.

Vi har i tillegg hentet informasjon om de anmeldte fra Politioperativt system (PO). PO er politiets vaktjournal og fungerer som et oppdragshåndteringsverktøy som i sanntid skal gi oversikt over hendelser og tilgjengelige ressurser i et politidistrikt.¹⁵

Nasjonal og internasjonal forskning

Nasjonal og internasjonal forskning utgjør et sentralt rammeverk for rapporten. De siste ti årene har det blitt publisert store mengder forskning internasjonalt knyttet til unge som begår seksuallovbrudd. Vi

har vektlagt nyere publikasjoner som oppsummerer kunnskap fra mange kilder (metaanalyser og litteraturgjennomganger).

2.2 Om utvalget

Utvalget av saker som presenteres i rapporten er hentet fra registrerte voldtektssaker i 2016, hvor den anmeldte personen er under 18 år ved gjerningstidspunktet. Utvalget består av 225 unike unge anmeldt for voldtekt i løpet av 2016.¹⁶

Saker som er henlagt etter følgende henleggelseskode innen 20. februar 2017, er ekskludert fra utvalget:

- ”Henlagt, intet straffbart forhold bevist”
- ”Henlagt på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling”¹⁷
- ”Henlagt fordi anmeldtes forhold ikke er straffbart”
- ”Henlagt fordi det ikke er rimelig grunn til å undersøke om det er et straffbart forhold”

¹⁶ Der en og samme person var anmeldt for mer enn én voldtekt i 2016, har vi kodet saksinformasjonen fra saken der fornærmede var yngst på gjerningstidspunktet. I en egen variabel har vi registrert hvilke anmeldte som var registrert med seksuallovbrudd mot mer enn én fornærmet, uavhengig av hvilket år saken ble anmeldt (se kapittel 5).

¹⁷ Denne avgjørelseskoden blir utelukkende anvendt i saker som tidligere ble kodet som seksuell omgang med barn under 14 år, men som nå kodes som voldtekt i henhold til den nye voldtektsbestemmelsen.

Følgende saker er også ekskludert fra utvalget:

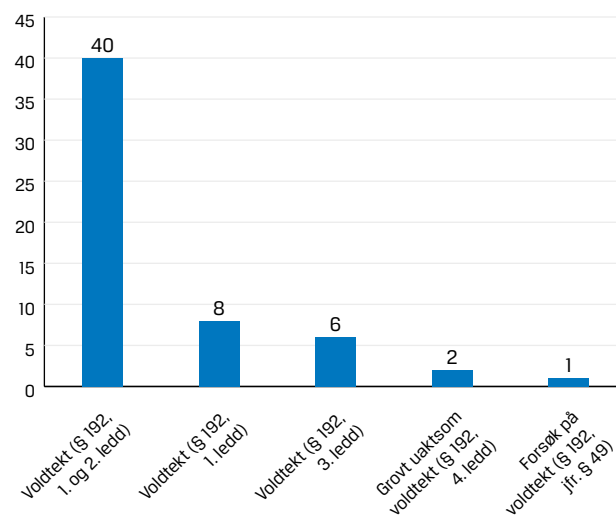
- Saker som er kodet om til voldtekt etter 1. januar 2017.
- Saker hvor den anmeldte er blitt registrert i saken etter 1. januar 2017.

2.3 Fordeling av saker etter voldtektsbestemmelsene i straffeloven av henholdsvis 1902 og 2005

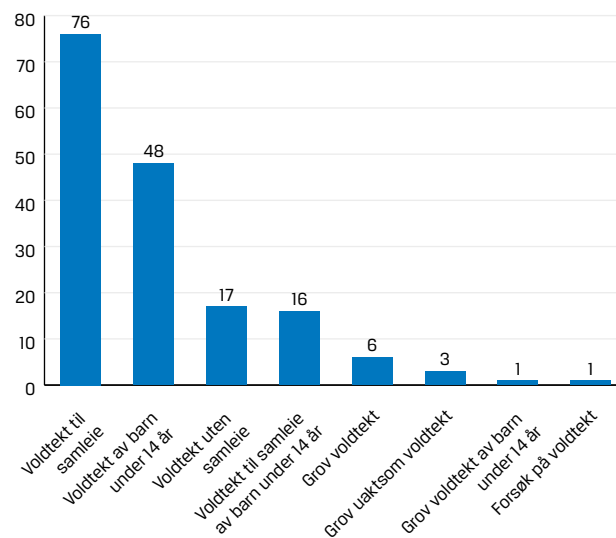
I den nye straffeloven, som ble vedtatt 1. oktober 2015, er all seksuell omgang samt kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år ansett som voldtekt, uavhengig av hvordan den seksuelle omgangen er oppnådd. Vårt utvalg av voldtektssaker fra 2016 inneholder voldtektssaker som er registrert både etter tidligere og gjeldende straffelov, avhengig av gjerningstidspunktet.

Figur 5 viser antall voldtektsanmeldelser i vårt utvalg hvor gjerningstidspunktet var *før* innføring av ny straffelov. I disse sakene er vilkårene at det er brukt vold, truende atferd eller at fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen. Figur 6 viser antall voldtektsanmeldelser med gjerningstidspunktet *etter* innføring av ny voldtektsbestemmelse. I denne figuren ser vi at 65 av sakene gjelder voldtekt av barn under 14 år. Under tidligere straffelov ville sannsynligvis en andel av disse sakene blitt rammet av bestemmelsen som gjaldt seksuell omgang med barn under 14 år.

Figur 5: Antall saker i rapportens saksutvalg med gjerningstidspunkt omfattet av straffeloven av 1902, fordelt på aktuelle straffesaks-koder (N=57)

Figur 6: Antall saker i rapportens saksutvalg med gjerningstidspunkt omfattet av straffeloven av 2005, fordelt på aktuelle straffesaks-koder (N=168)

2.4 Kategorisering av voldtektssaker

Kripos har tidligere kategorisert voldtektsanmeldelser i fem kategorier. I denne rapporten fant vi det hensiktsmessig å utvide antall kategorier til åtte.

Hovedgrunnen er den nye voldtektsbestemmelsen i straffeloven av 2005, hvor seksuell omgang med barn under 14 år nå anses som voldtekt. Med utvidelsen av voldtektsbestemmelsen så vi at en rekke omstendigheter beskrevet i anmeldelsene ikke lot seg plassere i de eksisterende kategoriene, noe som medførte opprettelse av de nye kategoriene: *voldtekt i nær familie* og *bekjentskapsvoldtekt*.

Uavhengig av den nye voldtektsbestemmelsen har vi i tillegg opprettet kategorien *internettrelatert voldtekt*.

Man ser generelt en økning i internettrelaterte seksuallovbruddsaker, og det er interessant å undersøke i hvilken grad unge anmeldes for internettrelaterte voldtekter.

2.4.1 Nye voldtektskategorier

Festrelaterte voldtekter skjer typisk i forbindelse med fest eller uteliv, og overgrepene skjer etter at det er etablert en viss kontakt. Et typisk trekk er at en eller begge parter har konsumert betydelige mengder alkohol.

Sårbarhetsvoldtekter kjennetegnes ved at de fornærmede befinner seg i en sårbar situasjon som gjør dem spesielt utsatt for overgrep. Personer som har en utviklingshemning eller befinner seg i en spesielt vanskelig livssituasjon, kan være i denne gruppen. Dette kan være personer som ikke bor hjemme, men for eksempel i fosterhjem, eller er tilknyttet en institusjon.

Overfallsvoldtekter er voldtekter som skjer på offentlig sted, gjerne uten forvarsel. Gjerningspersonen er ukjent, og pasifiserer offeret ved bruk av vold eller trusler.

Relasjonsvoldtekter er voldtekter der den fornærmede og gjerningspersonen er eller har vært kjærester. Hendelsen kan være enkeltstående, eller parforholdet kan ha vært preget av vold, trusler og seksuelle krenkelser over lengre tid. Dersom denne typen voldtekt har skjedd i sammenheng med fest, har saken blitt kodet som relasjonsvoldtekt.

Voldtekt i familieforhold er voldtekt der gjerningspersonen og fornærmede er i familie, eller lever i en familiesituasjon.

Bekjentskapsvoldtekt er voldtekt der gjerningsperson og fornærmede har møttes minst én gang og vært i noe kontakt før voldtekten. Dersom voldtekten har skjedd i en festrelatert sammenheng, er saken kodet som festrelatert voldtekt.

Internettrelatert voldtekt er når voldtekten skjer over internett eller ved første fysiske møte etter kontaktetablering på internett.¹⁸ I årets kategorisering har vi slått disse to typene voldtekter sammen i én kategori, men vi har også undersøkt hvor mange av sakene i denne kategorien som henholdsvis ble begått over internett eller ved fysisk møte etter kontaktetablering på internett.

Annet: Omstendigheter eller relasjoner som ikke naturlig hører hjemme i noen av de andre kategoriene.

18 Se straffeloven § 291 c og § 299.

2.5 Risikofaktorer

Risiko for tilbakefall og den anmeldtes behov for ytterligere tiltak fra det offentlige er to viktige tema i denne rapporten. I kapittel 6 har vi sett nærmere på informasjon om de voldtektanmeldtes straffesakshistorikk og hvorvidt vedkommende selv er blitt utsatt for seksuallovbrudd og vold i familien. Disse variablene har vi valgt ut med bakgrunn i risikovurderingsskjema som benyttes for å vurdere risiko for nye seksuallovbrudd blant unge som har begått seksuallovbrudd. Ved en slik risikovurdering skal man ta hensyn til en rekke faktorer, og vurderingen bør gjøres av kvalifisert personell i møte med ungdommen. I arbeidet med denne rapporten har man kun utført målinger av et utvalg av risikofaktorer som man kan finne indikasjoner på i politiets registre. Dette er ikke tilstrekkelig til å vurdere den individuelle risikoen for hver anmeldt, men det er gjort for å beskrive grupper av unge anmeldte som kan ha særlige behov for tiltak.

Informasjonen om den anmeldtes straffesakshistorikk og hvorvidt vedkommende har vært utsatt for seksuallovbrudd og vold i familien, er kodet basert på anmeldelser som ikke nødvendigvis har endt opp med domfellelse. I disse sakene må man ta høyde for uskyld så lenge det ikke er bevist at et straffbart forhold har funnet sted. Men, skulle man kun basert seg på data fra saker som har gått til domfellelse, ville man gått glipp av store mengder informasjon om de registrerte møtepunktene ungdommen har hatt med politiet.

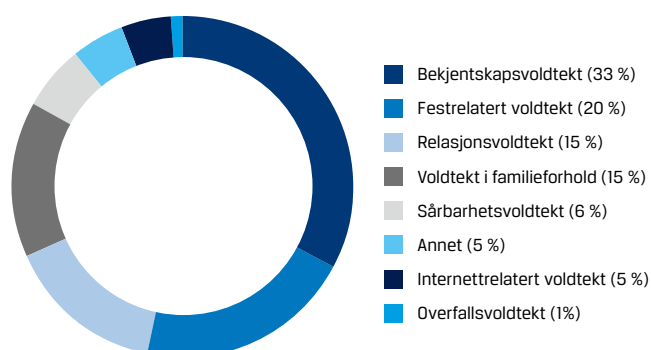
Anmeldelsesdata om ungdommer som er blitt utsatt for eller selv har utøvd vold og seksuallovbrudd, er i utgangspunktet sterkt preget av mørketall, og vil i for stor grad snevres inn hvis man kun forholder seg til domfellellesdata.

3

FORDELING I VOLDTEKTSKATEGORIER

Dette kapitlet viser resultatet etter at vi har fordelt voldtektsoffensivene der gjerningspersonen var under 18 år, i åtte ulike kategorier.

Figur 7: Fordeling av voldtektsoffensiver registrert i 2016, i åtte ulike kategorier (N=225)

Bekjentskapsvoldtekt

Bekjentskapsvoldtektene er den største voldtektskategorien i utvalget. Om lag en tredjedel av gjerningspersonene i utvalget er anmeldt for å ha voldtatt en person vedkommende kjente fra før, men som de ikke har hatt et kjærestelignende forhold til på noe tidspunkt. Det er viktig å presisere at bekjentskapsvoldtekt er en vid kategori hvor relasjonen mellom den anmeldte ungdommen og fornærmede varierer fra langvarige vennskap til perifere bekjenskaper. I flere av sakene har vi sett at den anmeldte ungdommen er anmeldt for seksuelle overgrep etter vennskap som har vart over lengre tid, og hvor det seksuelle overgrepet har kommet svært overraskende på fornærmede. I noen av sakene ser vi også at de to involverte kjenner hverandre via andre, for eksempel via søsken.

Festrelaterte voldtekt

I 20 % av sakene har voldtekten skjedd i forbindelse med fest. Mange anmeldelser forteller om situasjoner hvor unge jenters første møte med alkohol har gjort dem ekstra sårbare for å bli utsatt for seksuelle overgrep. I tidligere utgitte voldtektsoffensivrapporter har Kripos vist at festrelaterte voldtektsoffensiver utgjør om lag 40 % av alle anmeldte voldtektsoffensiver.¹⁹

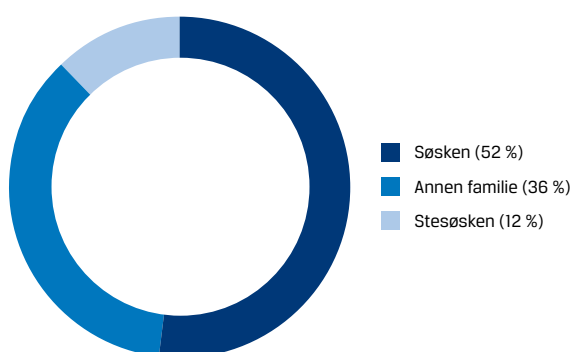
Voldtekt i familieforhold

Med utvidelsen av voldtektsoffensivbestemmelsen falt det naturlig å opprette en egen kategori som omhandler voldtektsoffensiver som skjer innad i familien; altså der hvor de involverte er i familie eller lever i en familiesituasjon. Av vårt utvalg havner 15 % av sakene i denne kategorien.

Vi har sett spesielt på relasjonene mellom den anmeldte ungdommen og fornærmede i denne kategorien. Som vi ser i figur 8, er 64 % av de anmeldte ungdommene her anmeldt for voldtekt mot søsken, halvsøsken eller stesøsken. Rundt en av tre er anmeldt for å ha begått voldtekt mot andre i familien, som oftest søskenbarn.

¹⁹ Kripos, 2015.

Figur 8: Fordelingen av saker som gjelder voldtekt i familierelasjon fordelt på relasjon mellom fornærmede og den anmeldte (N=33)

Relasjonsvoldteker

15 % av sakene gjelder relasjonsvoldteker, det vil si når gjerningspersonen og fornærmede har vært eller er i et kjæresteforhold. I mange av sakene er gjerningspersonen noe eldre eller jevnaldrende med fornærmede. Mange fornærmede forteller i avhør at de følte seg presset eller manipulert inn i en seksuell aktivitet de ikke var klare for, og at den anmeldte ikke tok hensyn til fornærmedes protester underveis.

Sårbarhetsvoldteker

6 % av sakene er kategorisert som sårbarhetsvoldteker. Dette er saker hvor det fremkommer i anmeldelsen at den fornærmede har vært i en spesielt sårbar situasjon, for eksempel hatt en funksjonshemming eller vært i en ustabil livssituasjon (fosterhjem eller opphold ved institusjon). Dette er ungdommer som kan være spesielt sårbare for å bli utsatt for seksuelle overgrep, for eksempel ved at noen av dem har redusert evne til å sette grenser for seg selv, og dermed er lettere å manipulere inn i en seksuell situasjon. I fire av anmeldelsene som er kategorisert som sårbarhetsvoldteker, fremkommer det at voldtekten skal ha funnet sted på en institusjon som fornærmede bodde på. I alle de fire sakene var den anmeldte også beboer på institusjonen.

Overfallsvoldteker

Kun to av sakene i utvalget er kategorisert som overfallsvoldteker. En av disse sakene omhandler flere anmeldte gjerningspersoner som sammen skal ha begått voldtekt. Kun den ene av gjerningspersonene var mindreårig, og dermed representert i vårt utvalg. Andelen overfallsvoldteker er langt mindre enn det vi har sett i Kripas' voldtektssrapporter, hvor andelen utgjorde 9 % i 2015.²⁰

Internettrelaterte voldteker

5 % av sakene i vårt utvalg er kategorisert som internettrelaterte voldteker. Halvparten av disse sakene gjelder voldteker som skal ha skjedd ved første fysiske møte etter kontaktetablering på internett.

Resten av sakene er anmeldte voldteker som skal ha skjedd *over internett*.²¹ I disse sakene er den mindreårige anmeldt for ved truende adferd å ha fått fornærmede til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv over internett. Bruk av internett og sosiale medier gjør at en gjerningsperson kan nå svært mange over kort tid. I vårt utvalg er en av de anmeldte registrert med 50 fornærmede i seksuallovbruddsaker, hvor tre av sakene gjelder voldtekt eller forsøk på voldtekt over internett.

I mange saker ser politiet at fornærmede som produserer og deler seksualisert materiale av seg selv til en person, senere blir utsatt for press av den samme personen til å produsere og dele ytterligere seksualisert materiale. Dette er en kriminalitetstype som øker i omfang, også internasjonalt. Konsekvensene for dem som utsettes for disse gjerningspersonene, har i mange tilfeller vist seg å være svært store.

²⁰ Kripas. 2015.

²¹ Se HR-2017-1282-A.

Kategorien *internettrelaterte voldtekter* utgjør i dette utvalget kun en liten andel av sakene. Gjennomgangen av anmeldelsene i utvalget avdekker imidlertid en betydelig grad av seksualisert kontakt på internett og sosiale medier. Vi ser også en betydelig grad av dokumentasjon og deling av egne og andres seksuelle handlinger, herunder seksuelle overgrep. Som følge av dette er mange av de anmeldte ungdommene i tillegg anmeldt for overtredelse av straffeloven § 311, som blant annet omhandler fremstilling som seksualiserer barn. Disse fremstillingene består som regel av film eller bilder som er produsert under det anmeldte overgrepet, og deretter delt på sosiale medier.

4

DE ANMELDTE UNGDOMMENE

Unge som anmeldes for voldtekt, er en uensartet gruppe. I dette kapitlet har vi sett nærmere på variablene kjønn, alder og fødeland, knyttet til de mindreårige som ble anmeldt for voldtekt i 2016.

4.1 Utvalg på 225 ungdommer anmeldt for voldtekt i 2016

4.1.1 Kjønn

Av de 225 anmeldte ungdommene i utvalget var det kun fire jenter (2 %). 98 % av de anmeldte var gutter. Fordelingen av gutter og jenter i utvalget ser ut til å være i samsvar med andre forskningsresultater, som viser at gutter oftere begår overgrep enn jenter. Imidlertid kan andelen jenter som begår overgrep, være høyere enn tidligere antatt.²² Dette reflekteres ikke i sakene i vårt utvalg. Blant de fornærmede i disse sakene var 91 % (205) jenter og 9 % (20) gutter.

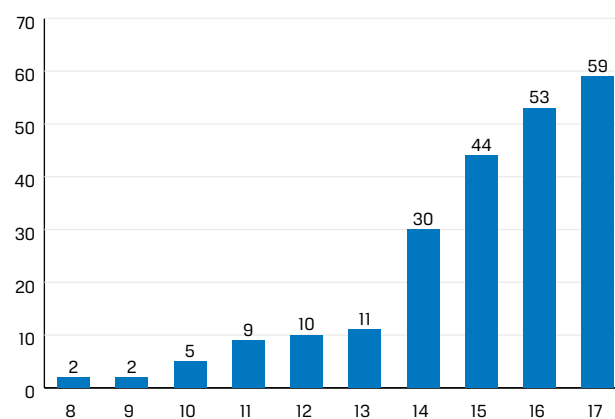
4.1.2 Alder på gjerningstidspunktet

Figur 9 viser aldersfordelingen på de anmeldte ungdommene i vårt utvalg. Vi ser at 31 % (69) av de anmeldte var under den strafferettslige lavalder på 15 år på gjerningstidspunktet. De fleste av de anmeldte ungdommene var anmeldt for å ha begått overgrep mot jevnaldrende.

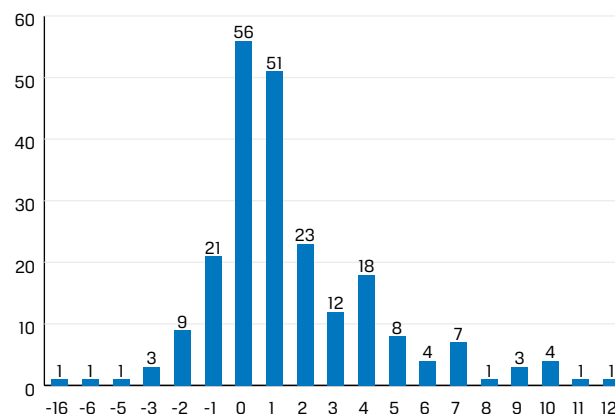
²² Holt, Nilsen, Moen og Askeland. 2016.

Figur 10 viser aldersforskjellen mellom partene. I figuren betyr 0 at anmeldte og fornærmede var like gamle. Tall lavere enn null viser antall saker der anmeldte var yngre enn fornærmede, mens tall høyere enn null viser antall saker der anmeldte var eldre enn fornærmede.

Figur 9: Antall anmeldte mindreårige fordelt etter alder på gjerningstidspunktet (N=225)

Figur 10: Antall anmeldte mindreårige fordelt etter aldersforskjell mellom anmeldte og fornærmede (N=225)

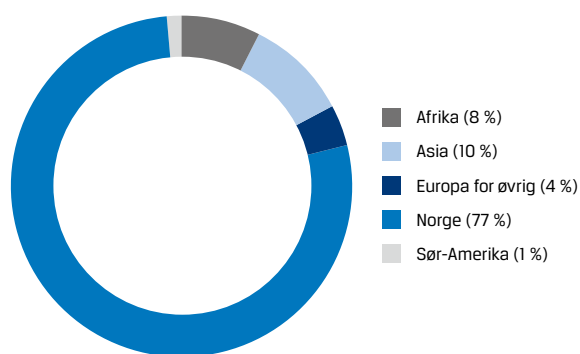

De fornærmede i sakene var i aldersspennet to til tretti år, med en gjennomsnittsalder på elleve år. Vi ser nærmere på fornærmedes kjønn og alder i kapittel 6.

4.1.3 Fødeland

Figur 11 viser at mer enn tre fjerdedeler (77 %) av de mindreårige som er anmeldt for voldtekt i 2016, er født i Norge. De anmeldte ungdommene med et annet fødeland enn Norge, utgjør 23 % av utvalget. Denne gruppen er en uensartet gruppe, både med hensyn til fødeland, grad av tilknytning til Norge og omstendighetene rundt voldtektene.

Figur 11: Antall anmeldte mindreårige, fordelt etter fødeland (N=225)

5

DE ANMELDTE – HISTORIKK OG RISIKO FOR TILBAKEFALL

Figur 12: Oversikt over risikovariabler²³

Variabel	Navn på variabel	Andel anmeldte registrert med variabel	Antall
Variabel 1	Andel anmeldte registrert med minst én ytterligere fornærmet i seksuallovbruddssak	20 %	44
Variabel 2	Andel anmeldte registrert med varierte typer seksuallovbrudd	7 %	16
Variabel 3	Andel anmeldte registrert som utsatt for seksuallovbrudd	6 %	13
Variabel 4	Andel anmeldte registrert som utsatt for eller vitne til vold fra omsorgsperson	8 %	19
Variabel 5	Andel anmeldte registrert med mer enn én ikke-seksuell lovbruddstype	24 %	55
Variabel 6	Andel anmeldte registrert med lovbrudd før fylte 16 år	60 %	136
Variabel 7	Andel anmeldte omhandlet i mer enn tre PO-meldinger	40 %	91

I politiets registre ligger det informasjon om de unge anmeldte som kan være relevant for politiets og andre instansers arbeid for å forebygge voldtekter som begås av unge.

Variablene vi har valgt å se nærmere på er basert på vurderingsinstrumenter utviklet for å vurdere risiko for tilbakefall til nye seksuallovbrudd blant unge som har begått seksuallovbrudd tidligere. De samme variablene er også sentrale i forskning der man har undersøkt om unge som har begått seksuallovbrudd kan deles inn i ulike grupper med ulik risikoprofil og ulike behov for tiltak. I mesteparten av forskningen på dette feltet

er det utelukkende forsket på *gutter/menn* som har begått seksuallovbrudd i ung alder. Flere av variablene er imidlertid åpenbart interessante uavhengig av de anmeldtes kjønn.

Det må understrekes at risikovurdering av enkeltpersoner er et eget fagfelt der man vurderer en rekke faktorer. Flere av variablene som bør vurderes, kan ikke finnes i politiets registre, men må innhentes ved utredning utført av kompetent personell med ungdommen som skal vurderes. I en slik vurdering kan behovet for tiltak bedømmes, blant annet ut fra samspillet mellom risikofaktorer og beskyttende faktorer i den enkelte ungdommens livssituasjon. Målingen av risikofaktorer som presenteres her, er gjort for å beskrive grupper av anmeldte, og er ikke tilstrekkelig til å vurdere risiko for den enkelte anmeldte.

23 Variablene som knytter seg til den anmeldtes straffesakshistorikk (1, 2, 5 og 6), baserer seg på den anmeldtes status som mistenkt, siktet eller domfelt. Variablene som måler hvorvidt den anmeldte selv har vært utsatt for vold eller seksuallovbrudd (3 og 4), er likeledes basert på status som fornærmet i en sak som ikke nødvendigvis gikk til domfellelse. For mer om fordeler og ulemper ved bruk av data basert på mistenkt-/siktetstatus, se punkt 2.5. Merk at i variabel 6 er seksuallovbrudd inkludert, slik at voldtektssaken som medførte at anmeldte er inkludert i vårt utvalg, kan gi utslag på denne variabelen.

Funnene knyttet til variablene 1–7 i figur 12 vil bli presentert nærmere i avsnitt 5.1–5.5 og diskutert i sammenheng med risiko for tilbakefall og aldersforskjell mellom anmeldte og fornærmede i avsnitt 5.6 og 5.7.

5.1 Antall fornærmede

Antall fornærmede er funnet å være blant de viktigste faktorene i vurderingen av risiko for tilbakefall til seksuallovbrudd²⁴, og er et moment som vektlegges i vurdering av risiko for tilbakefall blant unge overgripere.^{25 26 27} Vi har undersøkt i hvilken grad de anmeldte ungdommene i vårt utvalg er mistenkt, siktet eller domfelt for seksuallovbrudd overfor flere fornærmede enn den som er representert i vårt utvalg:

- 20 % (44) av utvalget var også registrert som mistenkt, siktet eller domfelt i en annen seksuallovbruddsak med minst én ytterligere fornærmet.
- 5 % (12) av utvalget var også registrert som mistenkt, siktet eller domfelt i seksuallovbruddsaker mot minst to andre fornærmede. Disse er da anmeldt for voldtekt av én fornærmet i 2016 samt anmeldt for seksuallovbrudd overfor to eller flere andre fornærmede før, samtidig eller etter at de ble anmeldt i voldtektssaken fra 2016.
- 5 % (11) av utvalget var også registrert som mistenkt, siktet eller domfelt for seksuallovbrudd overfor ytterligere én fornærmet og var under 15 år på gjerningstidspunktet i voldtektssaken anmeldt i 2016. Disse var følgelig under strafferettslig lavalder.

24 Hanson og Bussière. 1996.

25 Prentky og Righthand. 2003.

26 Worling og Curwen. 2001.

27 Epperson, Ralston, Fowers og DeWitt. 2009.

5.2 Variasjon i seksuelt skadelig atferd

Ved risikovurdering av unge som har begått seksuallovbrudd, er variasjon i hvordan man begår den seksuelt skadelige atferden ansett å øke risikoen for nye seksuallovbrudd²⁸. Med variasjon sikter vi her til variasjon i fornærmedes alder, kjønn eller relasjon mellom anmeldte og fornærmede²⁹. En slik variasjon kan være en indikasjon på eskalering (fra mindre alvorlige til grovere seksuallovbrudd), mangfold i atypiske seksuelle interesser og/eller på styrken i holdninger som støtter seksuelt skadelig atferd³⁰. Det kan også gi informasjon om bredden av ulike situasjoner og relasjonstyper det kan være behov for å rette forebyggende tiltak mot.

7 % (16) av de anmeldte var registrert anmeldt for varierte typer av seksuelt skadelig atferd. Blant dem så man eksempelvis at samme anmeldte var registrert som anmeldt for: voldtekt av søsken og av person utenfor familien; voldtekt av mindreårig og blotting; voldtekt av gutt og voldtekt av jente; fysisk seksuallovbrudd og seksuallovbrudd begått overfor annen fornærmet over internett.

28 Worling og Curwen. 2001.

29 Variabelen er kodet positivt dersom den anmeldte er registrert med mer enn én fornærmet og det ved sammenlikning mellom seksuallovbruddene er funnet én eller flere av følgende variasjoner i sakene: én fornærmet var under fem år og én fornærmet var over fjorten år; én fornærmet var kjent for gjerningspersonen, og én var ukjent; én fornærmet var i biologisk slektskap med gjerningspersonen, én annen var ikke; én fornærmet var jente/kvinne og én fornærmet var gutt/mann; et av seksuallovbruddene involverte fysisk kontakt med fornærmede, mens en annen ikke involverte fysisk kontakt (eksempel: blotting); eller et tilfelle der anmeldelsen gjaldt seksuallovbrudd overfor person i tillegg til at det ble fremmet påstand om seksuelle handlinger overfor dyr. Variabelen er kun kodet blant de anmeldte som var registrert med mer enn én fornærmet, og det kan følgelig foreligge variasjoner hos andre anmeldte som ikke er fanget opp. Seksuelle handlinger overfor dyr ble regnet som variasjon selv om handlingen etter straffeloven ikke regnes som et seksuallovbrudd.

30 Worling og Curwen. 2001.

5.3 Utsatt for seksuallovbrudd

I den internasjonale forskningen er det funnet støtte til hypotesen om at det å selv ha blitt utsatt for seksuelle overgrep kan være en medvirkende årsaksfaktor blant noen av de unge som utvikler seksuelt skadelig atferd.³¹ Det må imidlertid understrekes at utsatthet verken er nødvendig eller tilstrekkelig for utvikling av seksuelt skadelig atferd. En australsk studie illustrerer dette.³² I studien ble 2759 unge som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, fulgt over en 45 års periode og sammenliknet med en gruppe som ikke hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. I begge grupper var andelen som senere ble siktet for seksuallovbrudd, svært lav, men den var høyere blant dem som selv hadde vært utsatt for seksuelle overgrep (1,1 %), enn blant gruppen som ikke hadde vært det (0,1 %). Blant menn som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep som barn, var andelen som senere ble dømt for seksuallovbrudd, 5 %, mens andelen var 0,6 % blant menn som ikke hadde vært utsatt for seksuelle overgrep som barn. Dette tilsier at de aller fleste som utsettes for seksuelle overgrep, ikke selv begår seksuallovbrudd, men at utsatthet er én av flere faktorer som kan spille en rolle.

Forskningen og teoriene om årsaker til at unge begår seksuallovbrudd, vektlegger et samspill mellom flere årsaksfaktorer, og beskriver de unge som en uensartet gruppe, der ulike årsaksfaktorer har ulik betydning for ulike undergrupper.^{33 34} Det er utenfor denne rapportens formål å drøfte årsaker til utvikling av seksuelt skadelig atferd mer nærgående.³⁵

Ved risikovurdering av unge som har begått seksuallovbrudd, er det å selv ha vært utsatt for seksuelle overgrep regnet som en risikofaktor for at man kan begå nye seksuallovbrudd.^{36 37} 6 % (13) av de anmeldte i vårt utvalg var selv registrert som utsatt for seksuallovbrudd.

5.4 Tidligere utsatt for vold i familien

I forskningen på unge som har begått lovbrudd generelt, ser man en forhøyet andel av unge som er blitt utsatt for vold utøvet i familien. Andelen er imidlertid litt høyere blant unge som har begått seksuallovbrudd, enn blant unge som har begått andre lovbrudd³⁸. Den økte forekomsten av personer som selv er blitt utsatt for seksuallovbrudd eller vold i familien, har man funnet i forskningen uavhengig av om man baserer seg på de unges egen rapportering om vold de har blitt utsatt for, eller på informasjon om dette fra andre kilder.³⁹ I risikovurdering av unge som har begått seksuallovbrudd, er det å være utsatt for vold i familien regnet som en risikofaktor for at de kan begå nye seksuallovbrudd.^{40 41}

Hos 8 % (19) av ungdommene fant vi informasjon i politiets registre om at de hadde vært utsatt for eller vitne til vold utøvet av forelder eller steforelder.⁴² Det er sannsynlig at flere enn det som fremkommer i politiets registre, har vært utsatt for vold i familien eller seksuallovbrudd. Dette er kriminalitetsområder med store mørketall.

31 Seto og Lalumiere. 2010.

32 Oglloff, Cutajar, Mann, Mullen, Wei, Hassan og Yih. 2012.

33 Murphy, Page og Hoberman. 2016.

34 Seto og Lalumiere. 2010.

35 Det vises til Murphy m.fl. (2016) og Seto m.fl. (2010) for gjennomgang av teori og empiri om dette.

36 Prentky og Righthand. 2003.

37 Epperson, Ralston, Fowers og DeWitt. 2009.

38 Seto og Lalumiere. 2010.

39 Ibid.

40 Prentky og Righthand. 2003.

41 Epperson, Ralston, Fowers og DeWitt. 2009.

42 I kodingen av denne variabelen har vi hovedsakelig basert oss på anmeldtes status som fornærmet eller vitne i voldssak der en forelder/steforelder var registrert som mistenkt, siktet eller domfelt. Vi har i tillegg kodet noen anmeldte som voldsutsatte basert på informasjon i politiets andre registre om voldsutøvelse av forelder/steforelder i hjemmet.

14 % (32) av ungdommene var registrert enten som fornærmet i seksuallovbruddsak eller som utsatt for eller vitne til vold utøvet av forelder eller steforelder.

5.5 Variert kriminalitetsutøvelse og første anmeldelse før fylte 16 år

I forskningen på unge som har begått seksuallovbrudd, har man funnet at en undergruppe tidlig begynner med norm- og regelbrudd, og da ikke bare seksuallovbrudd, men også andre typer lovbrudd. En generell tendens til norm- og regelbrudd er funnet å øke risikoen for nye seksuallovbrudd, både blant unge og voksne som har begått overgrep tidligere.⁴³ Blant unge som har begått seksuallovbrudd har man både vektlagt det å begå flere typer annen kriminalitet og det å begynne tidlig med kriminalitet som indikatorer i vurderingen av risiko for nye seksuallovbrudd.⁴⁴

I vår undersøkelse av de anmeldte ungdommenes kriminalitetsutøvelse gjorde vi følgende funn:

- 60 % (136) var registrert som mistenkt, siktet eller domfelt for et lovbrudd før fylte 16 år. Blant disse lovbruddene er seksuallovbrudd inkludert, slik at voldtektssaken fra 2016 som førte den unge anmeldte inn i vårt utvalg, kan gi utslag på denne variabelen dersom det anmeldte lovbruddet ble begått før mistenkte var fylt 16 år.
- 24 % av utvalget var registrert med mer enn én av følgende kriminalitetstyper i tillegg til voldtektssaken; vold, vinning, narkotika, skadeverk,

annen kriminalitet⁴⁵. Disse var altså registrert med seksuallovbrudd og ytterligere minst to andre kriminalitetstyper.

- 19 % (43) ble anmeldt første gang før fylte 16 år og var anmeldt for mer enn én type kriminalitet i tillegg til seksuallovbrudd.

Vi har også sett på antall PO-meldinger knyttet til de anmeldte. PO-meldinger kan inneholde informasjon om svært ulike typer kontakt med politiet.

Antallet PO-meldinger knyttet til de anmeldte var for høyt til at vi kunne kode innholdet i disse systematisk. I gjennomgangen av PO-meldingene kodet vi kun én type meldinger. Dette var meldinger der politiet var involvert grunnet frykt for at den anmeldte kunne være i fare for å ta sitt eget liv. Det var seks personer i utvalget som var registrert med slike meldinger. En stor andel PO-meldinger syntes for øvrig å være knyttet til ordensforstyrrelser eller at ungdommen hadde stukket av hjemmefra eller fra institusjon. 40 % (91) av utvalget var omhandlet i mer enn tre PO-meldinger. 14 % av utvalget var omhandlet i mer enn ti PO-meldinger.

Noen ganger representerer PO-meldingene positive samfunnsbidrag, for eksempel ved at den anmeldte har meldt fra om en mulig beruset sjåfør. Det er også naturlig at det forekommer PO-meldinger på mange av de anmeldte i utvalget, ettersom det ofte vil føres meldinger knyttet til en eventuell pågripelse, ransaking eller forebyggende samtale i forbindelse med voldtektssaken.

43 Se for eksempel Viljoen, Mordell og Beneteau. 2012.

44 Prentky og Righthand. 2003.

45 Kategorien "andre lovbrudd" inkluderer en rekke lovbrudd, herunder ordensforstyrrelse, hensynsløs atferd, brudd på våpenloven, krenkelse av privatlivets fred, offentlig urinering, ulovlig bæring av kniv på offentlig sted. Følgende lovbruddskategorier er ikke med i analysen: økonomi-, arbeidsmiljø- og trafikklovbrudd samt undersøkelsessaker.

Oppsummert ser man at en betydelig andel av de anmeldte er knyttet til flere typer lovbrudd, og er involvert i situasjoner der politiet griper inn overfor ungdommen.

5.6 Tilbakefall til nye seksuallovbrudd blant unge seksuallovbrytere

Tilbakefallsraten er høyere blant dem som begikk sitt første seksuallovbrudd i ung alder.⁴⁶ Mange studier om tilbakefall til seksuallovbrudd har korte oppfølgingsperioder. I studier med lengre oppfølgingsperioder ser man tilbakefall på 10–15 %.⁴⁷

Det er vanskelig å slå fast noen ”sann” tilbakefallsrate, både for unge og voksne seksuallovbrytere. Mange studier som undersøker tilbakefall, benytter ny domfellelse som kriterium for tilbakefall. Man vet imidlertid at seksuallovbrudd svært ofte ikke anmeldes, og når de anmeldes, ender de svært ofte uten domfellelse. I tillegg er det flere av tilbakefallsstudiene som ikke kontrollerer for om deltakerne i studiene var inne til soning under oppfølgingsperioden, og følgelig ikke hadde anledning til å begå nye seksuallovbrudd.⁴⁸

I teorier om utviklingsforløpet til unge som har begått overgrep har man delt inn ungdommene i tre ulike grupper. 1) Ungdommen begår ett overgrep, 2) ungdommen begår norm- og regelbrudd helt generelt, og kan også begå nye seksuallovbrudd (oftest mot jevnaldrende jenter/kvinner), 3) ungdommen er motivert av avvikende seksuelle preferanser og kan begå nye overgrep (oftest mot barn under pubertetsalder). Det

antas at sistnevnte gruppe er liten, men at det er her man kan finne unge som står i fare for å utvikle en varig seksuell interesse for barn.⁴⁹

Variablene 1–6 i figur 12 er et utvalg faktorer basert på risikovurderingsskjemaene som benyttes i vurderingen av unges risiko for tilbakefall til seksuallovbrudd. Et slikt utvalg av variabler og en enkel telling av disse, er ikke tilstrekkelig til å vurdere ungdommenes risiko for nye seksuallovbrudd på individnivå. Det kan imidlertid gi indikasjoner på om det er undergrupper av unge som anmeldes for seksuallovbrudd, som politiet og andre instanser bør vie særlig oppmerksomhet.

I utvalget fikk 13 % (29) av de anmeldte utslag på tre eller flere av de seks variablene. Av disse fikk 13 anmeldte sin voldtektssak fra 2016 henlagt, og 7 av dem fikk sin sak henlagt fordi de var under 15 år på gjerningstidspunktet.

26 % (59) av de anmeldte slo ikke ut på noen av risikovariablene, og 28 % (63) slo kun ut på variabelen ”anmeldt før fylte 16 år”. Disse mindreårige slår altså i liten grad ut på utvalget av risikovariabler som er mulig å måle ut fra politiets registre.

Ut fra disse målingene er det ikke mulig å slå fast størrelsen på grupper av anmeldte som trenger eller ikke trenger oppfølgende tiltak. Funnene tyder imidlertid på stor variasjon i risikoprofilen hos de unge anmeldte. Ikke minst viser de at en ikke ubetydelig minoritet av de anmeldte har en opphopning av risikovariabler, eller slår ut på særskilt viktige risikovariabler, for eksempel ved å være anmeldt for seksuallovbrudd overfor flere fornærmede (20 %). Funnene taler for at terskelen bør være lav for at unge som anmeldes for voldtekt, ikke bare blir avhørt i straffesak, men at risiko og behovet for hjelp og oppfølging utredes av barnefaglig kompetent personell.

46 Singh, Fazel, Gueorguieva og Buchanan. 2012.

47 Lussier og Cale. 2013.

48 For en videre diskusjon av denne problematikken rundt måling av tilbakefall hos unge seksuallovbrytere, se: Murphy, Page og Hoberman. 2016.

49 Ibid.

Et ytterligere moment i forståelsen av mindreårige anmeldt for voldtekt, er aldersforskjellen mellom anmeldte og fornærmede.

5.7 Aldersforskjell mellom den anmeldte og de fornærmede

Unge som har begått seksuallovbrudd, er en uensartet gruppe. Aldersforskjellen mellom gjerningspersonen og fornærmede er én av flere måter man har forsøkt å finne meningsfulle forskjeller mellom gjerningspersoner på.⁵⁰ Å dele inn unge som begår seksuelle overgrep mot barn, basert på én enkeltkarakteristikk – så som aldersforskjell – er ikke tilstrekkelig til å forstå kompleksiteten i seksuelle overgrep blant ungdom.⁵¹ Ved å dele unge med seksuelt skadelig atferd, inn i to grupper basert på om den utsatte er 4–5 år yngre enn utøveren eller ikke, har man imidlertid i flere studier avdekket noen forskjeller som kan være relevante i forståelsen av de unges problematikk og behov for tilpasning av forebyggende tiltak. Man har sett at når en ungdom begår seksuelle overgrep mot vesentlig yngre barn, øker sannsynligheten for følgende kjennetegn:⁵²

- Den utsatte er oftere gutt.
- Den utsatte er oftere i slekt med utøveren.
- Utøveren er oftere sosialt isolert, utsatt for mobbing og har dårlig selvbilde.

Det må understrekes at dette er relative forskjeller mellom gruppene. Også i denne gruppen er de fleste overgrepsutsatte jenter.⁵³ Det er imidlertid betydelig flere gutter som er utsatte i denne gruppen, enn i gruppen av unge som begår overgrep mot jevnaldrende.

Når unge begår seksuelle overgrep mot jevngamle, øker sannsynligheten for følgende kjennetegn:⁵⁴

- Det utøves aggresjon eller fysisk vold i forbindelse med overgrepet.
- Utøver og utsatt kjente ikke hverandre før overgrepet.
- Utøverne har mer til felles med ungdom som generelt begår flere typer annen kriminalitet.

Igjen må det understrekes at det er snakk om relative forskjeller mellom de to gruppene. Det er for eksempel ikke slik at de unge som begår seksuallovbrudd mot jevnaldrende, alltid eller nesten alltid begår seksuallovbrudd mot fremmede. Faktisk er det også i denne gruppen vanligst at utøver og utsatt kjente hverandre før overgrepet.⁵⁵ Men gruppen som begår overgrep mot jevnaldrende, begår *oftere* overgrep mot ukjente enn gruppen av unge som begår overgrep mot betydelig yngre barn. En typologi basert på aldersforskjell fremhever noen relevante forskjeller, men fanger ikke opp individuell variasjon i problematikk og behov hos unge som begår seksuelle overgrep.

Blant de anmeldte i vårt utvalg har vi skilt mellom dem som er anmeldt for å ha voldtatt en fornærmet som er fire år yngre eller mer enn anmeldte selv, og øvrige anmeldte.

50 Murphy, Page og Hoberman. 2016.

51 Kruse. 2011.

52 Kruse. 2011.

53 Kruse. 2011.

54 For en gjennomgang av de ulike studiene som ligger til grunn for disse funnene, vises det til referansene Murphy, Page og Hoberman. 2016 og Kruse. 2011.

55 Kruse. 2011.

Figur 13: Oversikt over anmeldte som er hhv. fire år eldre eller mer enn fornærmede

	Anmeldt for voldtekt av barn som er fire år yngre eller mer (N=47)	Anmeldt for voldtekt av jevnaldrende eller eldre (N=178)
Andel saker der fornærmede var gutt	30 % (14)	3 % (6)
Andel saker der anmeldte og fornærmede var familie/familieliknende forhold (stesøsken inkludert)	55 % (26)	4 % (8)
Andel anmeldte registrert med mer enn én type ikke-seksuelle lovbrudd	15 % (7)	27 % (48)
Andel anmeldte registrert med flere enn 3 PO-meldinger	21 % (10)	46 % (81)

Sammenliknet med gruppen anmeldt for voldtekt mot jevnaldrende synes gruppen anmeldt for voldtekt av betydelig yngre barn i større grad å være anmeldt for voldtekt av gutter eller familiemedlemmer, de synes i mindre grad å være anmeldt for variert kriminalitet og også i mindre grad å være omhandlet med mange kontakter med politiet.⁵⁶ Tendensene i materialet er i tråd med forskning basert på aldersforskjell mellom unge utøvere og den overgrepsutsatte. Funnene knyttet til aldersforskjell og risikofaktorer (punkt 5.6) tyder på at det er store variasjoner i behov for både mengde og typer tiltak overfor de unge anmeldte. De unge anmeldte er en heterogen gruppe. Noen har selv blitt utsatt for lovbrudd, andre ikke, de har ulik risiko for tilbakefall og viser også ulikheter i omstendighetene rundt det anmeldte overgrepet.

56 Forskjellene mellom gruppene er ikke testet for statistisk signifikans.

6

STRAFFERETTSLIG BEHANDLING AV MINDREÅRIGE ANMELDT FOR VOLDTEKT

Strafferettsapparatets behandling av de yngste lovbrøytene har vært en vedvarende debatt de siste årene.⁵⁷ Resultatet har vært flere vesentlige lovendringer for straff av mindreårige som ga påtalemyndigheten og domstolen nye reaksjonsmuligheter for ungdom.⁵⁸ Et uttalt mål har blant annet vært å redusere bruken av fengselsstraff for de yngste.⁵⁹

Temaet for dette kapitlet er den strafferettslige behandlingen av mindreårige som er anmeldt for voldtekt. Innledningsvis ser vi på noen viktige bestemmelser for politiets behandling av sakene på etterforskningsstadiet. Deretter tar vi for oss det strafferettslige utfallet av de anmeldte sakene i vårt utvalg, per 20. februar 2017, sett opp mot ulike straffereaksjoner som er tilpasset mindreårige. Avslutningsvis ser vi på oppfølgingen av de anmeldte ungdommene etter at den strafferettslige behandlingen er avsluttet.

6.1 Spesielle regler for politiets behandling av voldtektssaker hvor den anmeldte er mindreårig

I det følgende vil vi kort gjøre rede for noen av de viktigste bestemmelsene i lovverket som regulerer den strafferettslige behandlingen av voldtektssaker hvor anmeldte er under 18 år. Vi vil også redegjøre for regler angående registrering av DNA i saker der anmeldte er under 18 år. Bestemmelsene som er redegjort for nedenfor, er *ikke* en uttømmende liste over særskilte regler for anmeldte under 18 år.

6.1.1 Avhør av mindreårige som er anmeldt for voldtekt

Når en voldtektssak anmeldes til politiet, eller politiet selv avdekker et slikt lovbrudd, er noe av det første som skjer, at partene blir kalt inn til avhør av politiet. Ifølge straffeprosessloven § 239 skal det tas *tilrettelagt avhør* i seksuallovbruddsaker av fornærmede/vitner under 16 år. Det samme gjelder særlig sårbare vitner med psykisk utviklingshemming eller annen funksjonsnedsettelse.⁶⁰ Et tilrettelagt avhør er en del av etterforskningen og skal tas opp på video, slik at dette trer i stedet for vitnets forklaring ved personlig fremmøte i retten under en hovedforhandling. Den som foretar avhøret, skal ha særskilt utdanning fra Politihøgskolen. Hovedregelen er at alle tilrettelagte avhør skal gjennomføres ved et av Statens elleve barnehus. En av barnehusenes oppgaver

57 Lid. 2015.

58 Lid. 2016.

59 I 2003 ble FNs barnekonvensjon inkorporert i norsk lov. Prinsippene i konvensjonen om hensynet til barnets beste har stått sterkt i utviklingen av alternative straffereaksjoner overfor unge lovbrøyttere. Se Lid. 2016.

60 Ansvar for avhør av barn og særlig sårbare voksne ble 2. oktober 2015 overført fra domstolene til politiet.

er å ”reduere belastningen for barnet og pårørende ved å tilrettelegge for en helhetlig ivaretagelse når barnet møter til avhør og ved oppfølging av barnet etter avhøret”.⁶¹

Det foreligger imidlertid ingen tilsvarende regler som ivaretar barneperspektivet ved avhør av barn som er mistenkt eller siktet i en seksuallovbruddsak. En mindreårig som er mistenkt eller siktet i en seksuallovbruddsak, vil som hovedregel bli avhørt ved politidistriktet, uten krav til at avhører skal inneha spesielle kvalifikasjoner.⁶²

Ved barnehusene har man i stor grad kompetanse og erfaring med å vurdere barn og ungdoms behov for hjelp, herunder tiltak som kan redusere risikoen for gjentakelse av seksuallovbrudd. Dersom også det mistenkte barnet hadde blitt avhørt av etterforskere med spesialkompetanse, kan man tenke seg at sakene kunne blitt bedre belyst, og at politiet dermed kunne kommet lengre i å bevise den anmeldtes skyld så vel som uskyld.

Selv om det ikke eksisterer særskilte regler for avhørets form og avhørers kvalifikasjoner ved avhør av barn som er mistenkt eller siktet i en seksuallovbruddsak, sier straffeprosessloven at den mindreårige ikke skal være alene under avhøret. I lovens § 232 heter det at en verge som regel bør gis anledning til å være til stede under avhøret, og til å uttale seg. Som alle andre mistenkte og siktede personer har mindreårige rett til å la seg bistå av en forsvarer på ethvert trinn i saken.⁶³

I § 232 a heter det videre at når etterforskning settes i gang mot barn under 18 år, og saken ikke er av bagatellmessig art, skal politiet straks underrette barnevernstjenesten. Barnevernstjenesten skal underrettes om avhør av mistenkte dersom det er høve til det, og når barnevernstjenesten har bedt om det, skal den også gis anledning til å uttale seg før tiltalespørsmålet avgjøres. Se kapittel 6.3 for videre informasjon om barnevernstjenestens samarbeid med politiet.

6.1.2 Barn under 15 år som er anmeldt for voldtekt

Som vi så i figur 9, var 31 % (69) av de anmeldte ungdommene i vårt utvalg under 15 år ved første overgrep, og dermed under den strafferettslige lavalder. Politets etterforskningsplikt gjelder imidlertid også der en mulig lovbrøyer ikke kan straffes fordi vedkommende var mellom 12 og 15 år på handlingstidspunktet.⁶⁴ Et av formålene med etterforskningen i disse sakene er å skaffe til veie kunnskap som kan tjene som forberedelse for barnevernstjenestens behandling av spørsmålet om det skal settes i verk tiltak.⁶⁵

Per 20. februar er 33 % av sakene i vårt utvalg henlagt fordi mistenkte var under 15 år. 6 % av disse sakene ble ifølge avgjørelseskoden besluttet oversendt barnevernet. I sistnevnte kategori har altså påtalemyndigheten henlagt saken, men vurdert at barnevernet er den rette instans til å følge opp den mistenkte. I disse sakene er det derfor opp til den enkelte barnevernstjeneste å iverksette nødvendige tiltak.

I sakene som ble henlagt fordi gjerningspersonen var under 15 år, men hvor det ikke fremkommer av kodningen at saken er oversendt barnevernstjenesten, var det ni saker der saken ble anmeldt av barnevernet selv. I disse sakene kjente altså barnevernet til det mistenkte

61 Politidirektoratet. 2015. *Statens barnehus. Årsrapport 2015*.

62 Det finnes likevel unntak. Selv om det ikke fantes rubrikker i innrapporterings skjema for avhør av mistenkte mindreårige, rapporterte Statens barnehus i Oslo til Politidirektoratet at de i 2015 avhørte 33 mistenkte mindreårige. Vi kjenner imidlertid til at også andre barnehus avhører mistenkte mindreårige i seksuallovbruddsaker, herunder Trondheim og Tromsø. Se kapittel 6.3 for nærmere informasjon om oppfølgingen av unge overgripere.

63 Straffeprosessloven § 94 og 96.

64 Straffeprosessloven § 224.

65 Straffeprosessloven § 226.

seksuallovbruddet fra før av. Barnevernet skal i alle tilfeller bli varslet om iverksatt etterforskning mot mistenkt gjerningsperson under 18 år.

6.1.3 DNA i voldtektssaker med unge gjerningspersoner

Som omtalt i kapittel 5, vurderes risikoen for tilbakefall som høyere om man begår seksuallovbrudd allerede i ung alder. 20 % av de anmeldte ungdommene i vårt utvalg er registrert som mistenkt, siktet eller domfelt for å ha begått seksuallovbrudd mot flere fornærmede. Registrering av DNA-profil fra unge gjerningspersoner er derfor like viktig som hos eldre, idet en slik registrering kan bidra til oppklaring av fremtidige saker.⁶⁶

I en tidligere gjennomgang av politiets arbeid i seksuallovbruddsaker har man funnet at politiet i for liten grad innhenter DNA. I 42 % av sakene der det var aktuelt å innhente DNA av mistenkte, ble dette ikke gjort.⁶⁷ Manglende registrering av DNA-profiler til etterforskningsregisteret fører i mange tilfeller til at personer ikke registreres i identitetsregisteret. Mangelfull registrering i DNA-registeret kan føre til at serieovergripere ikke oppdages under etterforskning. Avhørssituasjonen på etterforskningsstadiet er praktisk sett den beste muligheten politiet har til å innhente DNA-prøve og registrere denne i etterforskningsregisteret.⁶⁸ Denne profilen kan senere overføres identitetsregisteret dersom vedkommende blir ilagt en reaksjon.

Måloppnåelsen for DNA-prøvetaking er ikke tilfredsstillende. Ifølge Kripos er det per medio januar 2017 om lag 8000 voksne og barn som er besluttet registrert i identitetsregisteret, men hvor DNA-prøve ikke er innhentet. I tillegg er det om lag 6000 saker hvor vilkårene for å beslutte DNA-registrering er oppfylt, men hvor slik beslutning ikke er fattet. Dette gjelder prøver fra alle kriminalitetstyper, ikke utelukkende seksuallovbrudd.⁶⁹

6.1.4 Regler for DNA-registrering av mindreårige gjerningspersoner i voldtektssaker

Reglene for registrering av DNA av mindreårige anmeldt for voldtekt er i all hovedsak de samme som for voksne:

- Mindreårige som blir idømt straff for voldtekt, skal registreres i identitetsregisteret. Dette gjelder uansett straffereaksjon, også samfunnsstraff og ungdomsstraff.
- Mindreårige som er strafferettslig utilregnelige på grunn av alder (under 15 år), der påtalemyndigheten anser det bevist at de har overtrådt straffelovens voldtektsbestemmelse, skal registreres i identitetsregisteret. Beslutning om registrering i identitetsregisteret skal i disse sakene treffes av statsadvokaten. Dette gjelder saker som er henlagt under avgjørelseskoden ”henlagt fordi mistenkte var under 15 år” eller ”henlagt fordi mistenkte var under 15 år – oversendt barnevernet”.

66 DNA-registeret består av et identitetsregister, et etterforskningsregister og et sporregister. Profiler kan også bli kontrollert internasjonalt. Det er Kripos som er behandlingsansvarlig for DNA-registeret, mens Oslo universitetssykehus er databehandler og skal gjennomføre analyse av det materialet som oversendes fra politiet. Beslutning om at det skal registreres DNA-personprofil i en straffesak, besluttes av påtalemyndigheten i hvert politidistrikt/særorgan.

67 Politidirektoratet. 2015. *Evaluering av politiets arbeid med seksuelle overgrep*.

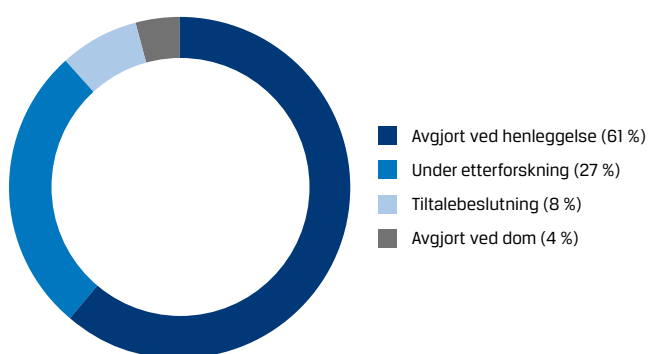
68 Riksadvokatens retningslinjer for registrering i DNA Identitetsregisteret (rettet versjon 17. oktober 2013).

69 Det er per i dag ikke mulig å hente ut restanselister knyttet til spesifikke lovbruddstyper.

6.2 Det strafferettslige utfallet av saker i rapportens utvalg

Vårt utvalg består av 225 voldtektssaker registrert i 2016, hvor gjerningspersonen var under 18 år på gjerningstidspunktet. Figur 14 viser status i disse sakene per 20. februar 2017.

Figur 14: Antall saker fordelt på status i strafferettsbehandlingen, per 20. februar 2017 (N=225)

Av figur 14 ser vi at per 20. februar 2017 var 65 % av sakene i utvalget avgjort, enten ved at saken var henlagt eller at det hadde falt en rettskraftig dom i saken. 27 % av sakene var per 20. februar fremdeles under etterforskning. Som vist i metodekapitlet ble 43 saker henlagt på avgjørelseskoder som gjør at de ikke er inkludert i vårt utvalg.

6.2.1 Avgjort ved dom

Per 20. februar 2017 var 4 % av sakene i vårt utvalg avgjort ved domfellelse, mens det i 8 % av sakene var utferdiget en tiltalebeslutning.

Ubetinget/betinget dom

Ifølge straffeloven § 33 kan ubetinget fengselsstraff bare idømmes personer under 18 år dersom det er særlig påkrevd. I straffeloven § 78 bokstav i heter det også

at det ved straffeutmålingen i formildende retning skal tas i betraktning at lovbrøyteren var under 18 år på gjerningstidspunktet.

De siste fem årene er 13 personer som var mindreårige på gjerningstidspunktet, idømt ubetinget dom for voldtekt. I sju av disse tilfellene var dommen dels ubetinget, dels betinget.⁷⁰

Vi skal se nærmere på to alternative straffereaksjoner som er spesielt utviklet for domfelte under 18 år, og som også benyttes ved brudd på voldtektsbestemmelsen.

Samfunnsstraff⁷¹

Samfunnsstraff idømmes av domstolen og er et alternativ til fengsel. Samfunnsstraff innebærer at domfelte arbeider vederlagsfritt et visst antall timer med samfunnsnyttig arbeid på sin fritid og i tillegg står under tilsyn av Kriminalomsorgen. Samfunnsstraff kan bare idømmes når hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet, og lovbrøyteren samtykker.

Som hovedregel brukes samfunnsstraff som en straffereaksjon ved førstegangslovbrudd som ellers ville medført fengselsstraff i inntil ett år. Terskelen for å idømme samfunnsstraff skal være lavere når mistenkte er under 18 år.⁷²

Av saker registrert i perioden 2012–2016 er elleve mindreårige dømt til samfunnsstraff for å ha begått voldtekt.⁷³

Ungdomsstraff⁷⁴

Ungdomsstraff ble innført i 2014, og retter seg mot barn mellom 15 og 18 år som har begått gjentatt eller alvorlig kriminalitet. Formålet med innføring av

⁷⁰ Uttrekk i Strasak per 8. mars 2017.

⁷¹ Straffeloven 2005, kapittel 8.

⁷² Straffeloven 2005, § 48.

⁷³ Uttrekk i Strasak per 8. mars 2017.

⁷⁴ Straffeloven 2005, kapittel 8a.

ungdomsstraff var blant annet redusert bruk av fengselsstraff. Gjennomføringstid er fra seks måneder til to år, i enkelte alvorlige saker i inntil tre år.

Ungdomsstraff bygger på prinsippet om gjenopprettende prosess, og gjennomføres i konfliktrådets regi. Ungdommene skal blant annet delta på møter der alle berørte parter og representanter fra skole, barnevernet, politiet og kriminalomsorgen skal være tilstede. For å redusere faren for ny kriminalitet, skal det tilbys ulike kriminalitetsforebyggende tiltak.⁷⁵

Våren 2016 behandlet Høyesterett en sak som gjalt straffeutmåling for gruppevoldtekt mot et barn under 16 år. Saken gjaldt særlig spørsmål om det var grunnlag for å reagere med ungdomsstraff. I dommen heter det:

*”For slike lovbrudd må det normalt utmåles ubetinget fengselsstraff også om gjerningspersonen er under 18 år. Slik er forarbeidene også forstått i Rt-2013-776 avsnitt 32. Men jeg understreker at forarbeidene ikke kan oppfattes slik at ungdomsstraff er utelukket selv ved alvorlige seksuallovbrudd. Om reaksjonen kan benyttes ved et slikt lovbrudd vil – som departementet understreker i det jeg allerede har referert – bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering hvor blant annet en nærmere vurdering av lovbruddets grovhet og domfeltes alder må stå sentralt.”*⁷⁶

Av saker registrert i 2012–2016 er ni mindreårige dømt til ungdomsstraff for å ha begått voldtekt.⁷⁷

6.2.2 Avgjort ved henleggelse per 20. februar 2017

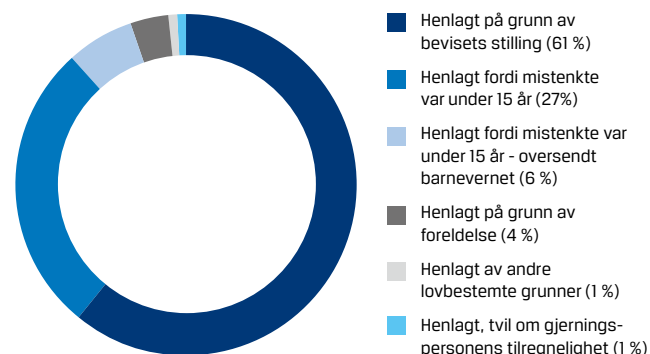
Som det fremgår i figur 14, er 61 % av sakene i vårt utvalg henlagt per 20. februar 2017. I figur 15 ser vi at 61 % av de henlagte sakene er henlagt med

avgjørelseskoden ”henlagt på grunn av bevisets stilling”. 27 % av sakene er ”henlagt fordi mistenkte var under 15 år”, og 6 % er ”henlagt fordi den mistenkte var under 15 år – oversendt barnevernet”.

4 % av sakene i utvalget er henlagt på grunn av foreldelse. Politiet mottar hvert år flere saker hvor det anmeldte forholdet har skjedd flere år tilbake i tid. Dette gjelder også der hvor den anmeldte og/eller den fornærmede var mindreårig.

Figur 15 gir en oversikt over henlagte saker i vårt utvalg, per 20. februar 2017. I tillegg kommer de henlagte sakene som ikke er med i utvalget, og som er omtalt i kapittel 2.

Figur 15: Andel henlagte saker, fordelt på avgjørelseskoder, N=138

⁷⁵ Domstol.no

⁷⁶ HR-2016-1364-A.

⁷⁷ Uttrekk i Strasak per 8. mars 2017.

6.3 Politiets samarbeid med andre etater

I det følgende vil vi se på politiets samarbeid med andre etater under og etter den strafferettslige behandlingen av voldtektssaker hvor den anmeldte er under 18 år. Vi vil først og fremst fokusere på samarbeidet med barnevernet, men også på andre instanser som kan bidra til behandling av ungdom med skadelig seksuell atferd. Sentralt er en nylig utgitt rapport fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) som har undersøkt dette tilbudet.⁷⁸

6.3.1 Barnevernstjenesten

Barnevernstjenesten er i mange saker den aktøren som melder fra til politiet om bekymringsverdige forhold. I vårt utvalg har vi registrert barnevernstjenesten som anmelder i 15 saker. Barnevernstjenesten kan inneha en viktig rolle overfor den mindreårige i voldtektssaker, blant annet ved å ivareta den mindreårige under etterforskningen. For eksempel skal barnevernstjenesten som utgangspunkt være til stede under et eventuelt fengslingssmøte.⁷⁹ I saker hvor den mistenkte eller siktede er under 15 år, kan politiet beslutte å overføre saken til barnevernet. I disse sakene skal barnevernstjenesten underrette påtalemyndigheten om hvorvidt den treffer vedtak i saken eller ikke.⁸⁰ Det finnes ingen nasjonal statistikk som viser i hvilket omfang barnevernstjenestene treffer slike vedtak. Det finnes heller ingen forpliktende nasjonale retningslinjer for samarbeid mellom politi og barnevern, utover de retningslinjer som finnes i straffeprosesslovgivningen. Graden av samarbeid mellom politi og barnevern vil derfor variere fra kommune til kommune.

Politiet og barnevernstjenesten stilles daglig overfor situasjoner hvor det er mistanke om at barn enten er fornærmet eller har begått seksuelle overgrep, og de to aktørene har derfor viktige, gjensidige oppgaver. Blant annet heter det i straffeprosessloven § 226 bokstav e at politiets etterforskning skal ”tjene som forberedelse for barnevernstjenestens behandling av spørsmålet om det skal sette i verk tiltak etter lov 17. juli 1992 nr. 100 om barnevernstjenester”. Det er av betydning at politiet og barnevernstjenesten samhandler gjennom hele etterforskningen.

Kripos' erfaring er at man i samarbeid med barnevernstjenesten stilles overfor utfordringer som gjelder blant annet informasjonsutveksling og opplysningsplikt. Kripos erfarer eksempelvis at det kan være store variasjoner mellom de enkelte barnevernstjenestene når det gjelder deres terskel for å anmelde mistanke om overgrep til politiet.⁸¹

Nasjonale retningslinjer for samarbeid mellom barnevernstjenesten og politiet er under utarbeidelse, som et ledd i Regjeringens handlingsplan ”En god barndom varer livet ut”.⁸² Retningslinjene vil kun være veiledende, men vil likevel kunne danne grunnlag for fylkesmennenes tilsyn med barnevernstjenesten, og sette standarden for «forsvarlig saksbehandling». I tillegg er en ny barnevernslov under utarbeidelse, og det forventes at den nye loven vil bidra til klargjøring av noen av disse spørsmålene.⁸³

78 Holt, Nilsen, Moen og Askeland. 2016.

79 Lov om barnevernstjenester § 3-5 og straffeprosessloven § 183.

80 Straffeprosessloven 71 b.

81 Brev fra Kripos til Politidirektoratet, datert 13. januar 2017: Høringssvar – NOU 2016:16 Ny barnevernslov.

82 Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. 2014.

83 Brev fra Kripos til Politidirektoratet, datert 13. januar 2017: Høringssvar – NOU 2016:16 Ny barnevernslov.

6.3.2 Behandlingstilbud til unge som har utvist skadelig seksuell atferd

I gjennomgangen av straffehistorikk og annen bakgrunn knyttet til gjerningspersonene ser vi at mange har en omfattende straffesakshistorikk, hvorav noen er anmeldt for seksuallovbrudd overfor flere fornærmede. Trolig har en stor andel av mindreårige som anmeldes for voldtekt, behov for oppfølging av det offentlige.

NKVTS publiserte i 2016 en nasjonal kartleggingsundersøkelse som omhandlet behandlingstilbudet til barn som er utsatt for og som utøver vold og seksuelle overgrep⁸⁴. Resultatene viste at man i de kartlagte tilbudene manglet kompetanse og kunnskap om behandling av barn og unge med skadelig seksuell atferd. Behandlingsenhetene rapporterte både om mangelfulle kartleggingsrutiner og få terapeuter med spesifikk kompetanse om problematikken. Det ble etterlyst mer kompetanse for å kunne gi et bedre tilbud. Omtrent en tredjedel av enhetene formidlet at de ikke hadde rutiner for samarbeid med andre instanser i arbeid med barn med problematisk seksuell atferd. Det ble etterlyst tydeligere bestemmelser for hvem som har ansvar i denne typen saker.

I 2017 fulgte NKVTS opp med en ny rapport om behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd.⁸⁵ Her hentet man kunnskap og erfaringer fra de nordiske landene og Storbritannia. Rapporten inneholder forslag om en landsdekkende struktur for behandling av barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd.⁸⁶ Rapporten inneholder også konkrete forslag for å utvikle en koordinert og konsistent tilnærming som anerkjenner både barnas behov og den risiko barna kan utgjøre for seg selv og andre. Politiets og barnehusenes rolle

omtales som en del av den tverretatlige innsatsen. Det anbefales å ha et tilbud om avhør ved Statens barnehus for barn, unge og personer med psykisk utviklingshemning som er mistenkt for seksuelt skadelig atferd. Det anbefales også klare rutiner for henvisning og samarbeid mellom politiet (herunder Statens barnehus), konfliktrådene og barnevernet for å sikre at barnet eller den unge med seksuelt skadelig atferd følges opp.

84 Holt, Nilsen, Moen og Askeland. 2016.

85 Askeland, Jensen og Moen. 2017.

86 Askeland, Jensen og Moen. 2017.

REFERANSER

Askeland, I. R., Jensen, M., og Moen, L. H. 2017. *Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd – kunnskap og erfaringer fra de nordiske landene og Storbritannia – forslag til landsdekkende struktur*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 1/2017.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. 2014. *En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017)*.

Epperson, D. L., Ralston, C. A., Fowers, D. og DeWitt, L. J. 2009. *Scoring Guidelines for the Juvenile Sexual Offense Recidivism Risk Assessment Tool-II (J-SORRAT-II)*. Pullman, WA: Washington State University, rev. 22. oktober.

Hanson, R. K. og Bussière, M. T. 1996. *Predictors of Sexual Offender Recidivism: a Meta-Analysis*. Ottawa: Department of the Solicitor General of Canada.

Holt, T., Nilsen, L.G., Moen, L.H. og Askeland, I.R. 2016. *Behandlingstilbudet til barn som er utsatt for og som utøver vold og seksuelle overgrep*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 6/2016.

Kjellgren, C. 2009. *Adolescent sexual offending. Prevalence, risk factors and outcome*. Uppsala: Lund University.

Kripos. 2016. *Voldtektssituasjonen 2015*.

Kruse, A. 2011. *Unge som begår seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Lid, S. 2015. *Utvikling i straffereaksjoner 2002–2013*. Samfunnsspeilet 2/2015.

Lid, S. 2016. Ungdom og straff på 2000-tallet – nye praksiser, kjente dilemmaer. *Sosiologi i dag*, årgang 46, nr. 3-4/2016.

Lussier, P. og Cale, J. 2013. Beyond sexual recidivism: A review of the sexual criminal career parameters of adult sex offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 18(5), 445–457.

Mossige, S., Ainsaar, M. og Svendin, C.G. 2007. *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality* (Vol. 18/2007). Oslo: NOVA.

Murphy, W. D., Page, I. J. og Hoberman, H. M. 2016. Adolescents Who Have Engaged in Sexually Abusive Behavior: An Overview. Fra *Sexual Offending: Predisposing Antecedents, Assessment and Management* (s. 185-212). Springer.

Ogloff, J. R., Cutajar, M. C., Mann, E., Mullen, P., Wei, F. T. Y., Hassan, H. A. B. og Yih, T. H. 2012. Child sexual abuse and subsequent offending and victimisation: A 45 year follow-up study. *Trends and issues in crime and criminal justice*, (440), 1.

Politidirektoratet. 2015. *Statens barnehus. Årsrapport 2015*.

Politidirektoratet, 2015. *Evaluering av politiets arbeid med seksuelle overgrep*.

Prentky, R., og Righthand, S. 2003. *Juvenile sex offender assessment protocol-II (J-SOAP-II) manual*. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Seto, M. C. og Lalumiere, M. L. 2010. *What is so special about male adolescent sexual offending? A review and test of explanations through meta-analysis*. *Psychological Bulletin*, 136, 526-575.

Singh, J. P., Fazel, S., Gueorguieva, R. og Buchanan, A. 2012. Rates of sexual recidivism in high risk sex offenders: A meta-analysis of 10,422 participants. *Sexual Offender Treatment*, 7(2), 1–13.

Viljoen, J. L., Mordell, S. og Beneteau, J. L. 2012. *Prediction of adolescent sexual reoffending: a meta-analysis of the J-SOAP-II, ERASOR, J-SORRAT-II, and Static-99*. *Law and Human Behavior*, 36, 423-438, doi: 10.1037/h0093938.

Worling og Curwen. 2001. *The "ERASOR". Estimate of risk of adolescent sexual offense recidivism (Version 2.0)*. Toronto, ON: SAFE-T Program, Thistletown Regional Centre.

Andre kilder:

Brev fra Kripos til Politidirektoratet, datert 13. januar 2017: Høringsvar – NOU 2016:16 Ny barnevernslov.

Brev fra Riksadvokaten, datert 17. oktober 2013: Retningslinjer for registrering i DNA Identitetsregisteret (rettet versjon 17. oktober 2013).

POLITIET
KRIPOS

KRIPOS

Telefon 23 20 80 00, desken 23 20 88 88
Brynsalléen 6
Postboks 8163 Dep, 0034 Oslo
Internett: www.politi.no/kripos